

Време и граматичка категорија времена у сакралном стилу

РУЖИЦА С. БАЈИЋ
(Београд)

0. У готово свим језицима постоје два начина одређивања ситуација, радњи, стања, збивања и др. у времену: лексички и граматички. Лексички се то чини помоћу лексема којима се изражава положај у времену (сада, данас, јутрос, некад, увек, пре, после, вечерњи, летњи итд.) као и лексички сложених израза чији је број неограничен. У овом раду ми ћемо се ограничити на граматичко изражавање времена (*time*¹) које се постиже употребом граматичке категорије времена (*tense*). Према најопштијој дефиницији, граматичка категорија времена је *однос између глаголских облика и времена радње или стања на које се односе* (Бугарски 1995: 100). Познато је да се време означено временским глаголским облицима (граматичко време) врло често не поклапа са ванјезичким (физичким, астрономским) временом. Време само по себи нема обележја према којима бисмо могли лоцирати ситуације у њему. Не знамо где је почетак времена, нити где је његов крај и зато морамо успоставити неку произвољну тачку одређивања (деиктички центар), на основу које ћемо лоцирати ситуације у времену. У лингвистици је прихваћено да то буде (најчешће) садашњи тренутак² (в. Comrie 1985: 13-14) или садашњи период говора. Када је могуће према садашњем тренутку, тј. времену говорења одредити радњу, стање или збивање означено неким глаголским обликом, онда је, према традиционалном схватању прихваћеном и у

- 1 Користимо термине из енглеског језика да бисмо појаснили дистинкцију између ванјезичког, физичког времена и граматичке категорије времена, будући да се у овом језику, за разлику од српског, користе различите лексеми за ова два значења.
- 2 У радовима и монографијама посвећеним истраживању временских глаголских облика користи се различита терминологија. О томе видети у: Ивић 1980: 98-100.

српским модерним граматикама (в. нпр. Станојчић-Поповић 2002, 382-398), тај глаголски облик *индикативно* употребљен. У српском језику се овако могу употребљавати презент³, перфекат, футур I и аорист. Међутим, више је временских глаголских облика који се *релативно* употребљавају, а постојање деиктичких центара другачијих од садашњег тренутка игра главну улогу кад су у питању релативна времена (в. Comrie 1985: 16). Тако у српском језику поминути глаголски облици поред индикативне могу имати и релативну употребу. Већина српских лингвиста сматра да само релативну употребу имају имперфекат и плусквамперфекат⁴. Такође, познато је да и начини (императив, потенцијал, футур II), поред своје основне, модалне употребе (засноване на ставу према нереализованој радњи), могу бити употребљени и релативно.

1. Покушаћемо да опишемо употребу већине временских глаголских облика на материјалу из сакралног стила. Овај стил у лингвистици још увек није прецизно назван (в. нпр. Крылова 2005, где се овај стил назива *црквено-религиозним*, док је најчешће употребљаван термин до сада *религиозни функционално-стилски комплекс*) нити дефинисан и многа су питања у овом подручју лингвистике још увек отворена и на свом почетку. Због ограничености теме и простора, не претендујемо на решавање ових питања. Штавише, чињеница да је њихово проучавање на самом почетку изискује претежно дескриптивни карактер овог рада. Материјал на којем посматрамо проблем глаголске категорије времена у односу према ванјезичком времену јесте *Православни молитвеник* (превод Светог архијерејског синода Српске православне цркве), у којем су садржане свакодневне и друге најчешће изговаране молитве. За њега смо се определили због најчешће, свакодневне употребљаваности (подразумева се да сваки православни хришћанин сваки дан, бар ујутру и увече, изговара неке од молитава, тј. моли се). Назваћемо га *молитвени дискурс*⁵.

Још један разлог потребе проучавања ове теме јесте специфичност погледа на време у Православној цркви. Наиме, осим познате чињенице да Црква верује у вечност, бесмртност, непролазност, потребно је имати у виду и ту чињеницу да је у Цркви *дан као хиљада година, а хиљада година као један дан*

3 Тошовић, на пример, дели презент – уместо на индикативни и релативни – на актуелни и неактуелни, у зависности од тога да ли радња протиче или не протиче у моменту говора (в. Тошовић 1995, 245).

4 О неким другачијим схватањима могуће је информисати се у: Милошевић 1978.

5 Уп. *литургијско-молитвени дискурс* у: Бајић 2005.

(2. Петр. 3, 8), што говори такође о једној релативности времена. Поглед Православне цркве на време илустроваћемо речима једног од најпознатијих српских теолога XX века:

Шта је време? Време је увод у вечност. Зато је време неисказано важно за нас, важно као и вечност у ономе свету. Зато је сваки дан врло важан у нашем животу, свака ноћ; не, сваки тренутак, јер од сваког тренутка зависи наша вечност. Да, време је увод у вечност. То је ... еванђелско схватање времена. Христово схватање времена. Време нам је дато да њиме зарадимо вечност. Ето такав је смисао времена (Поповић 2001: 38).

Како се, дакле, ово и овакво време реализује глаголском категоријом времена покушаћемо да делимично сазнамо кроз анализу која следи. Првобитна наша замисао је била да опишемо детаљну употребу свих граматичких времена, међутим, открили смо да би ово изискивало обимнију студију, те смо се одлучили да прикажемо само оне временске глаголске облике и њихове употребе за које сматрамо да су посебно карактеристични за сакрални стил, тј. молитвени дискурс.

2. У материјалу смо открили најфреквентнију појаву *презента*. Свакако да се један од највећих разлога овакве фреквентности употребе налази у чињеници да су у питању молитве које се читају, односно изговарају управо у садашњем тренутку. Случајеви правог поклапања ванјезичког времена и времена у глаголском облику којим се исказује нека радња или стање, тј. тренутка говора, су ретки. Када је у питању презент, поклапање времена радње са садашњим тренутком, тренутком говора, имамо у перформативним исказима (в. Comrie 1985: 37). Овде, као што знамо, човек самим језичким исказом који изговара изводи оно што се тим исказом означаје. Ово је честа појава у језику богослужења уопште, па је утврђено да је једна од функција овог језичког варијетета перформативна функција. Функција мољења која је у нашем материјалу релевантна, јавља се као један од пројавних облика перформативне функције језика богослужења (опширније о овоме в. Кончаревич-Баич 2004, 157-159). Тако имамо, на пример, следеће перформативне исказе:

Уставши од сна, *захваљујем* Ти, Света Тројице (15).

Исповедам једно крштење за опроштење грехова (21).

Уставши од сна, поноћну песму *приносим* Ти, Спаситељу, и падајући пред Тобом *ватијем* Ти ... (21).

Молит Ти се, помози ми у свако доба у свакој ствари (22).

- Прими наша мољења, која Ти сада *упућујемо* од прљавих усана (24).
Благосиљамо Те, превишњи Боже (25).
Захваљујемо Ти што нас ниси погубио са безакоњима нашим (25-26).
 Благодат Твоју *славим* Владарко, и *молим* Те, ум мој облагодати (26-27).
 Просвети милошћу Твојом мислене очи срца и мене који Ти *вапијем* (39).
 Ми пак, *приносимо* Ти песму, говорећи (40-41).
 Ја недостојни *приносим* Ти свеумилно појање, *вапијем* Ти као Хананејка: Исусе, помилуј ме (48).
 Услиши мене који *кличем*: Алилуја! (50).
 Кад бисмо Ти, Свети Царе, принели онолико песама колико је песка, ништа достојно не бисмо учинили према ономе што си дао нама који Ти *кличемо*: Алилуја! (70).
 Обузет многим напастима, Теби *прибегавам* тражећи спасења (75).
Молим Тебе, Дјево, која роди Спаса и Бога, да ме избавиш од мука, јер Теби сада *прибегавам* и *управљам* душу и ум (76).
Молим Те, Дјево, да се распе душевни немир и бура туге моје ... (77).
 Излићу молитву Господу ... јер се душа моја испуни муке и живот ми се паклу приближи, па *се молим* као Јона: Боже, изведи ме из пропасти (80).
 Родитељко Бога и Спаситеља света и од болести Избавитеља, Тебе *молим* добру: Избави ме из пропасти од болести (81).
 Ми грешници, немајући никаквог оправдања, Теби као Владару *приносимо* ову молитву: помилуј нас (86; 119-120).
 Богоблагодатна, која си на надуман начин родила Спаситеља Христа, *молим* сада Чисту, ја слуга Твој нечисти (116).
 Клањам се и *величам* и *славим* Тебе, Боже мој (147).
Верујем, Госпode, и *исповедам* да си Ти ваистину Христос (151).
 Још *верујем* да је ово само пречисто Тело Твоје (152).
 Као разбојник *исповедам* Те (153).
Благодарим ти, Госпode, Боже мој (156).
 Теби славу *уносимо* са Оцем и Светим Духом, сада и увек и у векове векова (159).
 Теби ... *уносимо* славу сваки дан (160).
Захваљујем Ти што си ме недостојног удостојила да будем причесник (161).
Благодаримо Ти, Христe Боже наш (164).
 Познавајући мноштво милосрђа Твог ... ја опет *прибегавам* милости Твојој, и *вапијем* Ти (173).
 Тебе што ... Бога Реч роди, сушту Богородицу *величамо* (103; 176).
 Теби славу *узашљемо* са беспочетним Твојим Оцем и Пресветим, и Благим, и животорним Твојим Духом, сада и увек и у векове векова (178).

3. Треба знати да под молитвом подразумевамо не само мољење за разне духовне и материјалне потребе (ово чак долази на последње место према дефиницији молитве), већ, најпре, слављење (или славословљење) Бога, затим благодарење Богу и исповедање вере у Бога, као и исповедање својих грехова. Славословљење подразумева изрицање општих, у Православној

цркви утврђених истина у вези са Богом, Св. Тројицом, Христом, Богородицом, Анђелима и Светитељима. Једна од њих је Божија свевременост, беспочетност, бескрајност, вечност. Отуда честа употреба квалификативног презента. С друге стране, како исповедање сопствене вере, тако и исповедање својих грехова такође изискује употребу квалификативног презента. Поред осталог, важна је чињеница да су молитве писали Светитељи, који су јасније од других видели и разумевали грех, првенствено грех у себи⁶, те је то постојање греха такође једна утврђена истина, а исто тако и стално стање оног ко пише/изговара (чита) молитве. Тако, квалификативни презент постоји у две врсте исказа:

1) у директном обраћању Богу (Богородици, анђелима ...) или говорењу о Богу, приликом кога се описују непроменљиве Божије (Богородичине, Светитеља и др.) особине или непроменљива стања и радње, било у Богу Самом, било у Његовом Царству, Царству Небеском:

Царе небески ... који си свуда и све *испуњаваш* (12).

Истину *љубиш*, и *јављаш* ми ... свемудрости своје (17).

За жртве паљенице *не мариш* (18).

Верујем ... у једнога Господа Исуса Христа ... који ... *седи* са десне стране Оца (19-20).

Верујем ... и у Духа Светога ... Који од Оца *исходи*, Који *се* са Оцем и Сином заједно *поштује* и заједно *слави* (19-20).

Госпode Сведржитељу ... који на висинама *живиш* и на смерне *гледаш*, а који срца *испитујеш* и оно што је сакривено у људима унапред *знаш*, ... вечна Светлости, у које *нема* промене или сенке измене, ... прими наша мољења ... (23-24).

Благосиљамо Те, превишњи Боже ... који увек *чиниш* с нама оно што је велико и неиспитљиво...; који нам *дајеш* сан ради окрепљења наше слабости (25).

Јер си Ти истинита светлост, која *просвећује* и *освећује* све и сва, и Тебе *пева* сва твар у векове векова (26).

Свети Анђеле, који *стојиш* уз моју ... душу и *гледаш* мој страсни живот, не остави ме (31).

Пресвета Владарко моја Богородице ... ослободи ме од ... злих делања, јер си благосиљана од свих нараштаја и *слави се* пречасно име Твоје у векове векова (32-33).

Благословена си ти међу женама и благословен је Плод утробе Твоје... (33).

Теби Војводи, који се *бориш* за нас ... (34).

Пошто *имаш* милосрђе неискazано, ослободи свих опасности (34).

Исусе, истину која *прогони* обману; Исусе, светлости која си изнад свих светлости! Исусе, царе који *савлађујеш* свачију силу; Исусе, Боже који *боравиш* у милости! (42).

Сва природа анђелска непрестано *слави* на небесима пресвето име Твоје (46).

6 О објашњењу овог парадокса по коме људи готово савршеног живота у моралном смислу сматрају себе грешнијим од свих в. Бајић 2005: 248. У одговарајућим делима из списка литературе тамо, свакако, о овоме има још много више појашњења.

Речите говорнике видимо безгласне ... пред Тобом, Исусе ... јер *не умеју* да објасне како *си* то и неизменљиви Бог и савршен човек? (46).

Зато се име Твоје узвиси изнад сваког имена, и од свих ... нараштаја *слушаиш*: Алилуја! (47).

Павле који је раније гонио Тебе, светило које *даје* светлост онима што су у тами незнања, послуша силу божанског гласа (49).

Теби, војвоткињи која *се бори* за нас, узносимо песме ... (55; 101).

Радуј се, звездо која *објављује* Сунце (56).

Радуј се, јер *се* тобом *обнавља* створење; радуј се, јер *се* у Теби *зачиње* Створитељ (56-57).

Радуј се, мосте, који *преводи* са земље на небо! Радуј се, чудо о коме много *говоре* анђели ...

Радуј се, јер *превазилазиш* знање мудраца; радуј се, јер *просветљујеш* разум верних! (58).

Радуј се, трпезо, која носи мноштво милости! Радуј се, јер *чиниш* да цвета рај сладости; радуј се, јер *спремаш* пристаништа душа! (59).

Радуј се, јер се небеско *радује* са земаљским; радуј се, јер земаљско *ликује* са небеским! (61).

Радуј се, јер *просвећујеш* проповеднике Свете Тројице ... Радуј се, јер *ослобађаш* од пламена страсти! (62).

Радуј се, огњени стубе, који *показује* пут онима у тами ... Радуј се, - из које тече мед и млеко! (64).

Радуј се, јер у Теби *сија* праслика васкрсења; радуј се, јер *показујеш* живот анђелски! Радуј се, дрво красног плода, којим *се хране* верни; радуј се, дрво доброг хлада, под које *се склањају* многи! (65).

Радуј се, љубави, која сваку жудњу *побеђује*! (66).

Радуј се, Ти, о којој са сумњом *слушају* неверници (66-67)

Радуј се, јер *доказујеш* да су красноречиви безгласни! (68).

Радуј се, јер *извлачиш* из дубине незнања; радуј се, јер многе *просвећујеш* знањем! (68).

Радуј се, јер верне *сједињујеш* са Господом! (70).

Свака химна Теби, ма колико проширивана, *пада* пред мноштвом милосрђа Твога (70).

Радуј се, муњо која *просветљујеш* душе; радуј се, која као гром *страшиш* непријатеље!

Радуј се, јер из тебе *зрачи* многосветло просвећење; радуј се, јер из Тебе *извире* обилна река!

Радуј се, јер *изображаваш* слику купели; радуј се, јер *уклањаш* прљавштину греха! Радуј се, бањо, која *пере* савест; радуј се, чашо, која *точи* радост! (71).

Све *можеш* Богоблажена (77).

Болести моје душевне ... *исцељујеш*, Дјево (83).

Обиље здравља *изливаш*, Дјево ... Насртаје искушења ... Ти *одгонииш*, Дјево (83).

Господе мој и Творче, који *не желиш* смрти грешнику (99).

Неућутно прослављајмо. Матер Божију која је светија и од ... анђела ... и непрестано *се моли* за душе наше (105-106).

Нема светогга као што је Бог наш, и *нема* праведнога осим Тебе, Господе (111).

Христос је Господ, који ... увек *приноси* себе (118).

Јер *си* Ти Бог наш, и ми *смо* људи Твоји, сви *смо* дело руку Твојих (120).

Јер *си* Ти спасење рода хришћанскога (120).

Ти *си* једина нада безнадежних (121).

Господ ме *напаса* ... на тихој води *одгаја* ме. Душу моју *опоравља*, води ме стазама правде ...

Штап Твој и палица Твоја они ме *теше* Препуна је чаша Твоја којом ме *појиш* (125).

Господња је земља ... Јер је Он на морима основа (125).

Ти *не желиш*, Господару, да створење руку својих погубиш, нити *волиш* пропаст људску, него *желиш* да се сви спасу (131-132).

Господе Исусе Христе ... који једини *имаш* власт да људима отпушташ грехе (139).

Јер си огањ који *спаљује* недостојне (152).

Јер *је* жар [Крв Христова] који недостојне *сажиже* (153).

Божанско Тело и *обојује* ме и *храни*: *Обојује* дух, а ум *храни* чудно (153).

Јер *си* Ти истинита жеља и неисказана радост ... и Тебе *пева* сва твар вавек (157-158).

Јер *си* Ти хлеб живота (158).

Сваки који *једе* од њега *не умире* (165).

Христе Боже, коме се у свако време и сваког часа *клањају* и кога *славе* на небу и на земљи ... који праведнике *љубиш*, а грешнике *милујеш* и све *зовеш* спасењу (167).

Свима *дајеш* силу за борбу против ђавола (167).

Велика радост бива на небу за једнога грешника који се *каје* (174).

Ти *знаш* немоћ природе, Творче ... и *не гледаш* на грехе, и *примаш* покајање (174).

И усели их [покојне] у места светла ... где гледање лица Твога *весели* све од века свете Твоје (177).

2) у описивању сопственог стања уопште и стања у души, које подразумева и исповедање вере, исповедање греха, предавање Богу, кајање и сл. Такви су следећи искази:

Опрости нам дугове наше као што и ми *опраштамо* дужницима својим (13).

Ја *знам* безакоње своје и грех *је* мој стално преда мном (17).

Чекам васкрсење мртвих (21).

Чувај ме ... избављајући ме од непријатеља који *војују* против мене (27).

На стазу покајања упути мене кога *витла* животна бура (27).

Непрестано ти *приносим* јауке од срца (28).

Угаси пламен страсти мојих, јер *сам* убог и јадан (32).

Господе ... ја Твоје створење и слуга ... *уносим* похвале (34).

Призвао си царинике ... Не презри сада ни мене који *сам* сличан њима (38).

Речите говорнике *видимо* безгласне ... пред Тобом, Исусе (46).

Исусе, помилуј ме, јер *имам* не кћер него тело које љуто *бесни* страстима и *памти* јарошћу (48-49).

Као бедем спасења ... имамо Тебе, Дјево, и увек се *радујемо* Твојој светлости (81).

Ми *смо* људи Твоји, сви *смо* дело руку Твојих, и име Твоје *призивамо* (87).

Немој ме оставити жељи сатаниној јер *се* у мени *налази* семе трулежи (89).

Преда мном *стоји* смрт! (104).

Знам, Господе, да *сам* недостојан Твога човекољубља (104).

Ходим усред многих замки (105).

Недостојан *сам* да се причестим (110).

Угаси распаљене стреле лукавога које на нас подмукло *лете* (123).

О Господе, ја *сам* слуга Твој, ја *сам* слуга Твој, и син слушкиње Твоје (127).

Избави ме ... од страсних помисли које стално *прљају* кукавну душу моју (173).

4. Видели смо да је у нашем материјалу, када је у питању употреба квалификативног презента, много више оних исказа у којима се описују непроменљиве, можемо рећи и непрекидне Божије (и Богородичине, Светитеља и др.) особине или непроменљива стања и радње, било у Богу Самом, било у Његовом Царству, Царству Небеском. Дакле, овим обликом се постиже једна стилска особина коју ћемо назвати *свевременост*⁷. Њоме се остварује функција језика Цркве коју смо назвали функцијом подсећања или бележења чињеница (опширније о овоме в. Кончаревич-Баич 2004, 165-167). Ову особину потпомаже честа појава у материјалу временског израза *сада и увек и у векове векова*. На тај начин се обједињују прошлост, садашњост и будућност, те се може говорити не само о свевремености, него и о безвремености⁸. Исту ову функцију има и перфекат у својој индикативној и релативној употреби. За разлику од презента, којим се углавном описују свевремне Божије (Богородице, Светитеља и др.) особине, стања и радње и њихов значај за људе, перфекат се, као глаголски облик којим се описују радње, стања и збивања у прошлости, користи углавном за описивање, а тиме и подсећање на догађаје из Јеванђеља⁹, који су подједнако актуелни данас као што су били и некада, кад су се, у ствари, догодили. Наравно, биће актуелни увек (у будућности, па и у вечности), будући да је Христос једно од три Ипостаси Свете Тројице (која је беспочетна, вечна, нестворена ..., дакле, са свим особинама свевремености) и догађаји из његовог земаљског живота ће бити, као што и јесу, постојеће чињенице, које важе увек.

Ту су, најпре, подсећања (и оживљавање) на Христов живот (ређе неке догађаје из Старог Завета) и особине других лица Св. Тројице:

7 Овај термин се употребљавао и раније у описивању употребе временских глаголских облика (в. нпр. Тошовић 195, 234).

8 Многи су научници говорили о сличним особинама презента. Једна од најпознатијих је Јакобсонова дефиниција о «неовремењености» презента, коју наводи Ивић 1958: 141.

9 У неким исказима се и презентом оживљавају догађаји из Јеванђеља, па се и на овај начин постиже свевременост. На пример: *Радуј се, јер пуниш мреже рибара!* Наиме, као што је некада Христос напунио мреже рибара у причи о чудесном риболову (Лука 5, 1-8), тако Он то чини и данас, благодаћу Светог Духа, по Својим речима: *Без мене не можете чинити ништа* (Јован 15, 5). Најпознатији пример догађаја из Јеванђеља доживљеног кроз језик, и то управо у исказу у ком је употребљен презент, јесте у кондаку који се пева на Божић, у коме се каже *Дјева данас ... рађа*. Значи да ми сваког Божића доживљавамо тај догађај поново, па чак и не само сваког Божића, него увек, гледано теолошки: «јесте 'данас' Божић есхатолошки, пентикостално, благодаћу Светога Духа» [Јефтић 1996, 120].

Који је *сишао* с небеса, и *оваплотио се* од Духа Светога и Марије Дјеве, и *постао* човек; ...И Који је ... *страдао* ... *васкрсао* у трећи дан, по Писму ... Који *се вазнео* на небеса ... Који је *говорио* кроз пророке (19-20).

Обаспи [ме] милосрђем, Ти, који си *се добровољно распео* (22).

Творче Анђела ... отвори мој ... ум и језик за похвалу ... имена Твога, као што си у старини глумоме и немоме *одвезао* слух и језик (34).

Као што си *се* у оно време, видећи удовицу где силно плаче, *смивоао*, и *васкрсао* њеног сина ... тако се и на мене смилуј (36).

Вишњом силом, Исусе, *обукао* си апостоле док су седели у Јерусалиму (37).

Имајући богатство милосрђа, Исусе, *призвао* си царнике и грешнике (38).

Као што си нас, Исусе, у оно време *искупио* ... од клетве законске, тако нас ослободи замке (40).

Јавио си се на земљи и, несместив, *поживео си* са људима, и болести наше *узео* на себе (41).

Источо истока, *дошао си* тамноме западу – природи нашој (47).

Очисти нас од сваке нечистоте као што си *очистио* десеторицу губаваца; и исцели нас као што си *исцелио* среброљубиву душу царника Закхеја (47-48).

Прими мене покајника, као што си *примио* Петра који се био одрекао Тебе; и призови ме потиштеног, као што си *некада призвао* Павла (50).

Прими сада ово мало мољење наше као што си *примио* две удовичине лепте (51-52).

Засјавши у Египту светлошћу истине, *прогнао си* таму лажи (63).

Сачувај ме у сну незалазном светлошћу, Духом Твојим Светим, којим си *осветио* своје ученике (89).

О, Господе мој ... који си *се* ради мене кукавног *обукао* у трошно тело, ишчупај ме из беде (100).

Ходите људи, певајмо песму Христу Богу, који је *раздвојио* море и *водио* људе (109-110).

Дошао си од Дјеве ... Ти сам, Господе, оваплотивши се (112).

Бога који је *сишао* јеврејским младићима у ужарену пећ, и пламен у росу *претворио*, опевајте ... као Господа (117).

Госпде Исусе Христe... који си *се* ... *обукао* у Тело, и *распео* ... за нас незахвалне и неразборите, и својом Крвљу *обновио* природу нашу ... прими покајање (130-131).

Као што си ... нас ради *понизио* себе, спусти се и сада до моје ништавности. И као што си *пристао* да у пећини ... лежиш, тако пристани да уђеш и у јасле моје неразумне душе ... И као што *ниси одбио* да ... заједно вечераш са грешницима ... тако благоволи ући и у дом моје ништавне душе ... И као што *ниси одгурнуо* сличну мени блудницу ... тако се смилуј на мене грешнога ... И као што се *ниси згадио* на њена прљава и нечиста уста ... немој се узгнушати ни мојих уста (134-135)

Једини чисти ... Господе, који си ... *примио* сав наш састав од ...крви Оне која Те је ... *родила* ... Христe Исусе ... који си својим оваплоћењем *примио* животворна и спасоносна страдања ... умртва моје душегубне страсти телесне. Ти који си својим погребом *опленио* царства Ада, погребни добрим мислима моје рђаве навике ... Ти који си својим тридневним и животноним васкрсењем *подигао* палоба праоца, подигни мене ... Ти који си ... *обожио* примљено тело, и *почаствовао* га седењем с десне стране Оца, удостој ме да ... добијем удео спасених ... Ти, који си силаском Утешитеља Твога Духа *начинио* своје свештене ученике скупоченим сасудима, покажи и мене достојна Његова доласка (137-138-139).

Као што *ниси одгурнуо* њу ... ни на мене се немој згадити (142).

Јер Ти *си рекао* ... сваки који једе моје Тело и пије моју Крв, у мени борави и ја у њему (144).
 Као што *си блудног сина примио*, и блудницу ... тако прими мене блудног (145).
Ниси отерао блудницу ... нити *си одбацио* цариника ... нити *си одгурнуо* разбојника који је познао царство Твоје, нити *оставио* покајаног гонитеља ... него *си све ... уврстио* међу пријатеље своје (148).
 Христe Боже, који *си цариника оправдао* и Хананејку *памиловао*, и разбојнику врата рајска *отворио*, отвори ми срце човекољубља Твог (150).
 Човекољубиви Владико, који *си нас ради умро и васкрсао* и ове нам страшне ... Тајне Твоје *даровао* ... дај да оне буду и мени на исцељење (157).

Што се тиче подсећања и оживљавања јеванђелских догађаја у обраћању Богородици, најчешћи су искази у којима се помиње рађање Христа:

Оживи ме умртвљеног страстима, Ти, која *си родила* животодавца Бога. Просвети моју ... душу, Ти, која *си родила* незалазну светлост. ... учини ме домом Духа божанског. Ти, која *си родила* Лекара, излечи ... страсти душе моје (27).
 Радуј се, јер *си неизрециво светлост родила* (58).
 Радуј се, јер *си родила* Садитеља живота нашега (59).
 Радуј се, јер *си родила* Избавитеља заробљених (65).
 Радуј се, јер *си родила* Сејача чистоте (70).
 И молитвама пречисте ... дјеве Марије ... која Те *је чудесно родила* ... удостој ме да се неосуђено причестим (149).
 Просвети чула душе моје ... молитвама оне која Те *је чудесно родила* (151).

У једном случају употребљен је крњи перфекат:

Удостој ме своје божанске посете ... Богомати, јер *си добра и родила* Доброг (76).

Има, наравно, и других исказа, који се не односе директно на рођење Христово, међутим, и они се углавном свODE управо на овај догађај, тј. на то шта је Богородица учинила, шта је подарила човечанству рађањем Христа:

Радуј се, јер *си угасила* пећ преваре (62).
 Радуј се, јер *си збацила* са власти нечовечног мучитеља (62).
 Радуј се, јер *си показала* човекољубивог Господа, Христа (62).
 Радуј се, јер *си укинула* клањање огњу (62).
 Радуј се, јер *си превару заблуде уништила*; радуј се, јер *си лукавство идола избличила* (63-64).
 Радуј се, јер *си носила* у утроби Путовођу заблуделих (65).
 Радуј се, јер *си супротности ујединила*; радуј се, јер *си девичанство и рођење спојила* (67).
 Радуј се, јер *си препородила* у греху зачете; радуј се, јер *си уразумила* лишене разума! Радуј се, јер *си уништила* кваритеља ума (70).

Испуни срце моје радошћу, Дјево, Ти која *си примила* пуноћу радости и греховну жалост *уништила* (84).

Благословена Богоневесто ... која *си* неорано *произвела* клас спасоносан свету, удостој ме да се спасем једући га (110-111).

Владичице, преславним рођењем Твојим Ти *си* Бога Сина са људима *сјединила*, и одбачену природу рода нашег с небеским *саставила* (121).

Такође, имамо и подсећање на неке личности из Јеванђеља и оно што се у вези с њима дешавало или оно шта су радили:

Павле који *је* раније *гонио* Тебе, светило које даје светлост онима што су у тами незнања, послуша силу божанског гласа (49).

Кад *је требало* Симеон да пређе из овог ... света, предат Си му био као дете (64).

Своди се, дакле, на поменуто у дефиницији молитве *славословљење*, овај пут не експлицитно као у случају презента, већ уз помоћ *подсећања*—првенствено на самог Бога, Исуса Христа, а затим и Богородице, св. Анђела, Светитеља. А славословљење је непрестано, тј. како смо то овде назвали – свевремено. Ово је експлицитно и речено у нашем материјалу. На пример, у следећем исказу:

Сва природа анђелска *непрестано* слави на небесима пресвето име Твоје, Исусе, кличући: свет си, свет, свет (46).

А људи су позвани да, попут Анђела, такође непрестано славе Бога и оно што је Божије. Можемо рећи да је описана употреба перфекта такође и у овој служби – *позивања* на непрекидно славословљење Бога и онога што је Божије.

5. За разлику од имперфекта, који се у нашем материјалу појављује свега неколико пута (иако би се можда могло у први мах помислити да би требало да се чешће употребљава, због своје архаичности која би се могла приписати овом стилу, између осталог и зато што је у питању превод молитава које су написане пре много векова), облици аориста се појављују подједнако често као и облици перфекта.

1) С једне стране, аорист је овде у истој функцији као и перфекат: оживљавање догађаја из Јеванђеља (ређе и Старог Завета), њихово актуализовање, у циљу постизања свевремености. Тако имамо следеће исказе:

Филип говораше: Господе, покажи нам Оца. А Ти му *рече*: Толико си времена са мном (36).

Петар поче тонути; но угледавши Тебе, Исусе, где ... ходиш по води, он *познаде* да си Ти истинити Бог, и добивши руку спасења *рече*: Алилуја (38-39).

Слепи вапијаше: Исусе, Сине Давидов, помиљуј ме! И дозвавши га, Ти му *отвори* очи (39).

Јеврејска деца видевши у облику човечијем Онога који је руком саздао човека ... *похиташе* да Му границама укажу поштовање (40).

Светлост истине Твоје *засија* васељени и обмана ђаволска би прогнана, јер идоли, Спаситељу наш, не подневши Твоју снагу, *падоше* (42).

Јавивши нам се, Творац показа дивну ствар: *оваплоти се* без семена од Дјеве, *васкрсе* не словивши печат на гробу, и са телом *уђе* код апостола кроз затворена врата (43-44).

Јер Бог ради тога на земљу *сиђе*, да на небеса узведе нас (44).

Сав беше међу земнима, но никако *не одступи* од небеских, Неизмерни, када ради нас добровољно *пострада*, и смрћу смрт *умртва*, и васкрсењем *дарова* живот онима који певају (45).

Павле који је раније гонио Тебе, ... *послуша* силу божанског гласа и *просветли* своју душу (49).

Тражећи да сазна непознато знање, Дјева *повика* служитељу (тајне) ... А он јој *рече* са страхом (57).

Радуј се, лествице небеска, којом *сиђе* Бог (58).

Сила Свевишњега тада *осени* браку неискусну Дјеву ради зачећа, и утробу њену с благим Плодом *показа* дивном њивом свима који желе да жању спасење (58).

Примивши Бога у утробу, Дјева *похита* Јелисавети. А чедо ове, осетивши одмах њихов загрљај, *обрадова се* (59).

Радуј се, њиво која *произведе* обиље милосрђа (59).

С буром помисли сумње у себи, смерни Јосиф *збуни се* (60).

Сазнавши да је Твоје зачеће од Духа Светога *рече*: Алилуја (60).

Чуше пастири анђеле како песмом славе долазак Христа у телу, и похитавши му као Пастиру, *видеше* Га као безазлено јагње, отхрањено у утроби Марије коју славећи *рекоше* (60).

Синови Халдејаца *видеше* на рукама Дјеве Онога који је рукама створио људе, и познавши у Њему Владара, иако *узе* лик слуге, *похиташе* да Му послуже даровима (62).

Мудраци *се вратише* у Вавилон, испунивши Твоје пророштво и објавивши свима Тебе, Христа, *оставише* Ирода као безумника (63).

Засјавши у Египту светлошћу истине, прогнао Си таму лажи, јер идоли његови, Спаситељу, *попадаше* (63).

Кад је требало Симеон да пређе из овог варљивог света, предаг Си му био као дете, али он у Теби *позна* и савршенога Бога. Зато се *зидиви* Твојој неисказаној мудрости (64).

Јавивши се, Створитељ *показа* нама, својим створењима, нову твар, *израсте* из бесемене утробе, и *сачува* је чистом као што је и била (65).

Узвишени Бог [се] *јави* на земљи као смерни човек (66).

Радуј се, јер се Тобом преступ *заглади*; радуј се, јер се тобом рај *отвори* (67).

Украситељ свега *дође* својом одлуком, и будући господар као Бог – ради нас *јави* Се подобан нама човек (69).

Дошавши негда из Јудеје у Вавилон, младићи вером у Тројицу *погасише* пламен пећи (81-82).

Певајмо песму Христу Богу, који је ... водио људе које *изведе* из египатског ропства, јер се *прослави* (109-110).

Премудра деца *не послужише* златном идолу, и сама у огањ *уђоше*, и богове њихове *исмејаше*, усред пламена *закликташе*, и *ороси* их анђео (115-116).

Бог *се оваплоти* од Твоје чисте Крви: Стога Ти сваки нараштај пева, Владарко, а мноштво духовних бића слави Те, јер јасно *угледаше* да Тобом *постаде* човек Онај који влада свим (119).

Када *се* славни ученици за време Вечере умивањем *просвећиваху*, тада *се* безбожни Јуда, болујући од среброљубља, *помрачиваше* (129).

Прими мене, који Ти прилазим ... као блудницу и крвоточиву. Јер ова ... лако *доби* исцељење, а она ... *стече* опроштај грехова (151).

2) С друге стране, особином *динамичности* коју овај глаголски облик иначе поседује, постигнуто је изражајније и емотивније описивање сопствених грехова. Даћемо само један пример, али се на њему најбоље виде ове особине аориста:

Боже ... који си ме удостојио да доживим до овога часа, опрости ми грехе, које *учиних*, овога дана ... и отпусти ми недостојном и прости све што Ти данас *сагреших* као човек, чак не као човек већ и горе од скота: ... Ако се именом Твојим *клех*, или га *похулих* у мисли својој, или кога *укорих*, или кога *оклеветаш* гневом својим, или *ожалостих*, или *се* ради чега *разљутих*, или *слагаш*, или незгодно *спаш*, или сиромаш *дође* к мени и ја га *не погледах*, или брата свога *ожалостих*, или *се свадих*, или кога *осудих*, или *се надух*, или *се погордих*, или *се разгневих*, или док *стајаш* на молитви ум се мој *косну* зла овога света, или на разврат *помислих*, или *се преједох*, или *се отих*, или *се* лудо *смејаш*, или зло *помислих*, или видевши туђу лепоту бих њом рањен у срцу, или *говорих* што не треба, или *се насмејаш* греху брата свога, - моји су греси безбројни -, или бејаш лењ за молитву, или што друго рђаво *учиних*, не сећам се; но све то и више од тога *учиних* (88-91).

6. Што се тиче футура I, далеко је мање фреквентан од презента, перфекта и аориста (а фреквентнији од имперфекта), више је у релативној него индикативној употреби, а функције су му углавном за исказивање:

1) уверености у Божије милосрђе, спасење и сл., тј. служи за појачавање вере, као у следећим исказима:

Судија *ће доћи* изненада, и *откриће* се свачија дела (14).

Покропи ме испомом и *очистићу се*; опери ме, и *бићу* белји од снега (17-18).

Научићу беззаконике путевима Твојим и непобожни *ће се обратити* Теби (18).

Срце скрушено и смерно Бог *неће презрети* (стр. 19)

Који *ће* опет *доћи* да суди живима и мртвима, Његовом царству *неће бити* краја (20).

Даруј нам да бодрим срцем ... пређемо сву ноћ овога живота, очекујући долазак светлог и предсказаног дана јединородног Сина Твога, Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа, у који *ће* Судија свих *доћи* са славом (24).

Верујемо ... да си Ти Господ ... који *ће* *судити* живима и мртвима (50).

Радуј се, јер *ће* Тобом радост *засјати*; радуј се, јер *ће* Тобом проклетство *ишчезнути* (56)¹⁰.

Господ ме напаса и ничега ме *неће* *лишити* (124).

Ја ћу отворити врата која си Ти једини створио, и *ући ћеш* са човекољубљем какав јеси; *ући ћеш* и *просветићеш* мој помрачени разум. Верујем да *ћеш* то *учинити*, јер ниси отерао блудницу (148).

Јешће убоги и *настиће се*, и *прославиће* Господа који Га траже; жива *ће* им *бити* срца у векове векова (165).

У миру *ћу* *лећи* и *заспати* јер ме Ти сам, Господе, настани у поуздању (166).

2) обећања да *ће* се нешто учинити, Бога ради и ради свога спасења:

Господе, отвори усне моје и уста *ће* моја *казивати* славу Твоју (18).

Особито пак *служићу* Теби, Господу и Богу моме Исусу Христу, у све дане живота мога (31).

Излићу молитву Господу и *казаћу* Њему јаде своје (80).

Поклонићу се, и *опеваћу* и *прославићу* пречасно име Твоје (92).

Примићу чашу спасења, и *призваћу* име Господње. Молитве моје *узнећу* Господу пред свим људима његовим (127).

Принећу Ти жртву захвалности, и име Господње *призваћу*. Молитве моје *узнећу* Господу пред свим људима његовим, у двору дома Господњег (127).

Прими ме данас, Сине Божји, за причасника тајне Вечере Твоје, јер *нећу* *казати* Тајну непријатељима Твојим, нити *ћу* Ти *дати* целив као Јуда (153).

3) упитаности, којом се углавном изражава жаљење због сопствене немоћи да се угоди Богу, иако се то жели, или бојазан у вези са неизвесном будућношћу (такође повезано са сопственим немоћима и греховима):

Шта *ћу* Ти *принети*, или чиме *ћу* Ти *узвратити* ... бесмртни Царе? (92).

Човекољубиви Господару, *неће* ли ми ова постеља *бити* гроб или *ћеш* душу моју бедну још *обасјати* даном? (103-104).

Ко *ће* *изићи* на гору Господњу? И ко *ће* *стати* на светом месту његовом? У кога су чисте руке и срце чисто (125-126).

Како *ћу се* ја недостојни *усудити* да се причестим Светињама Твојим? (128).

Како *ћу*, недостојан, *ући* у сјај светих Твојих? (154).

---

10 Приметимо да је у овом примеру најочигледнија функција појачавања вере, јер су у питању догађаји који су били, а не који *ће* бити, али се ипак исказују (релативним) футуrom, да би се на тај начин нагласило, у ствари, да је Богородицом (у питању је обраћање Богородици) проклетство већ ишчезнуло.

А ко ће поднети гнев Твој, Господе? (172).

7. Видели смо, дакле, да је већина нашег материјала, а тиме и већи број временских глаголских облика о којима смо говорили – у служби потврде свевремености, коју смо нашли као главну стилистичку особину проучаваног, сакралног стила, тачније његове подврсте – моливеденог дискурса. Она је, наравно, у складу са схватањем времена у Православној цркви, о коме смо рекли да је релативно у односу према времену схваћеном у обичном смислу (прошлост – садашњост – будућност). Чак и уобичајене, такође недовољно одређене границе између ова три периода времена – овде се губе. Настоји се на истицању вечности и у ту сврху служи описани квалификативни презент, перфекат и аорист којима се описују и оживљавају јеванђелски догађаји. За последња два облика карактеристично је подсећање.

Поред тога, материјал је показао и то да је једна од карактеристика овог стила, а у вези са употребом временских глаголских облика – перформативност, изражена кроз такву употребу презента где се радња поклапа са тренутком говора. Ово је свакако у складу са молитвом као посебним жанром, који представља директно обраћање Богу (Богородици, Светима итд.), где је потребно и захвалити, благодарити, исповедити, обећати и др.

Елемента свевремености нису лишени ни они искази чији је садржај исповедање вере и сопствених грехова, жаљење због њих и сл. Сама чињеница да се ове молитве читају свакодневно, и то целог живота, говори највише о томе. Ови искази су најчешће у презенту и аористу, али и футурум I се стално (зато што је свакодневно) појачава вера, стално се обећава и пита о оном шта ће бити. Ипак, степен свевремености је у овим глаголским облицима мањи, будући да се ради о исказима у којима онај који пише/чита (изговара) молитве најчешће говори о себи, а сам има ограничен земаљски живот. По православном веровању, њега такође чека вечни живот (отуда ипак свевременост остаје, иако у мањем степену), али је тај живот у неком другом виду и неког другачијег квалитета: *што око не виде, и ухо не чу и у срце човеку не дође* (1. Кор. 2, 9).

Литература

- Бајић Р., 2005, *Емоција покајања у литургијско-молитвеном дискурсу*, “Стил” 4, с. 245-260.
 Бугарски Р., 1995, *Увод у отшту лингвистику*, Београд, с. 175.

- Ивић М., 1958, *Систем личних глаголских облика за обележавање времена у српско-хрватском језику*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, III, с. 139-149.
- Ивић М., 1980, *О значењу српскохрватског плусквамперфекта*, Зборник за филологију и лингвистику XXIII/1, с. 93-100.
- Јефтић А., 1996, *Загљај светова. Есеји о човеку и Цркви*. Србиње.
- К. Кончаревич - Баич Р., 2004, *О коммункативных функциях литургического дискурса в сербском языке*. – В сб.: П. Пипер, И. А. Стернин (ред.), *Коммункативное поведение славянских народов. Русские, сербы, чехи, словаки, поляки*. Воронеж, с. 146-178.
- Крылова К. А., 2005, *Ситуация билингвизма в сфере церковно-религиозной общественной деятельности в современной России*, Stylistyka XIV, с. 383-391.
- Милошевић К., 1978, *О проучавању временских глаголских облика у сербокroatистици*, Зборник за филологију и лингвистику XXI/2, с. 93-123.
- Поповић Ј., 2001, *Речи у времену о вечности*, Ваљево, с. 250.
- Православни молитвеник*, 2004, Београд, с. 178.
- Свето писмо/Нови завјет*. 1988, Сарајево, с. 506.
- Станојчић Ж., Поповић Љ., 2002, *Грамматика српскога језика*, Београд, с. 415.
- Тошовић Б., 1995, *Стилистика глагола*, Wuppertal, с. 538.
- Comrie B., 1985, *Tense*, Cambridge University Press, с. 139.

Tense and Time in Sacral Style

The aim of this paper is to describe the use of some Serbian tenses in sacral style (namely, in praying discourse), with regard to the special meaning of time in the Orthodox Church (e.g. that which emphasizes the eternity). The material we used was an Orthodox prayerbook. The project proved to be laborious; firstly because of the lack of research in sacral styles in modern linguistics and modern languages in general, and secondly, because of vaguely-defined verb-tense concepts in Serbian linguistics.

The main conclusion is that almost all tenses, especially most uses of the present and two past tenses (preterite and aorist) – serve exactly to emphasize the eternity. We have termed that stylistic characteristic *svevremenost* (in Serbian). The past tenses realize that characteristic by reminding us of some events from the Gospel. The present and the other uses of aorist, as well as the future tense, possess this main characteristic, as well; but to a lower extent. Namely, in the statements where the specified tense-uses appear, the writer/reader speaks mostly about himself, not about God and some Church truths which are always valid – without either the beginning or the end. Furthermore, no matter how long one reads (speaks) these prayers (it is supposed that every Orthodox Christian reads them every day) – there will be the end to it, i.e. the end of everyone's earthly life.

The main functions of the Church language connected to the examined verb-tense uses are performative (present is used in many performative statements, which we also find as one of the characteristics of praying discourse), function of reminding us, and recording facts.

Keywords: *sacral style, time, tense, eternity, praying discourse.*

JERZY BINIEWICZ

(Opole)

W lipcu 2003 roku w Polsce i na Ukrainie obchodzono czterdziestą rocznicę tragicznych wydarzeń na Wołyniu odbieranych przez oba narody jako bolesną doświadczenie przeszłości. W przeddzień przyjęcia uchwały przez parlamenty Polski i Ukrainy, mającej być znakiem pojednania, w polskiej prasie opublikowany został list Jana Pawła II (por. „Gazeta Wyborcza” 11 VII 2003: 1). Przesłanie papieża wystosowane zostało przed wroczystościami w Pawliwce (przedwojennym Porycku), gdzie prezydenci Polski i Ukrainy oraz duchowni z obu krajów oddali hołd Polakom i Ukraińcom, którzy zginęli podczas walk w Galicji i na Wołyniu w latach 1943-1944. Tekst ten jako przesłanie głowy Kościoła katolickiego do społeczności chrześcijan Polski i Ukrainy jest gorącym apelem wzywającym do pojednania obu narodów w imię miłości, iści wyłozczenia, potrzeby budowania nowej Europy.

Interesujące w związku z tym faktem będzie przyjrzenie się z bliska listowi papieża jako tekstowi o funkcji perswazyjnej. Odpowiedź na pytanie (przy uwzględnieniu złożoności procesu kształtowania wzajemnych relacji sąsiedzkich), w jaki sposób papież realizował swój cel, ten zachęcał Polaków i Ukraińców do pojednania, odroczenia przeszłości w imię zadań stojących przed jednoczącą się Europą, pozwoli określić mechanizm perswazji oraz wskazać środki językowe będące instrumentem budowania określonej wizji świata.

Papież wystosował do szerokiego kręgu odbiorców list. Posłużył się więc formą wypowiedzi ciągle obecną we współczesnym świecie. List publiczny, którego adresatem jest szerokie grono, np. grupa etniczna, społeczna, jest niewątpliwie gatunkiem wyrastającym z doświadczeń retoryki, np. staropolska publicystyka